२८ यदि - तर्हि, चेत्, नो चेत्

मिलिन्दः - आगामिमासस्य कार्यक्रमस्य विषये चिन्तनम् एव न कृतम् । यदि एवम् एव दिनानि गच्छन्ति तर्हि ......

सुन्दरः - मित्र ! चिन्ता मास्तु । **यदि** वयं सर्वे कार्याणि विभज्य स्वीकरिष्यामः **तर्हि** न कोऽपि क्लेशः भवेत् ।

मिलिन्दः - **यदि** अस्माकं गोष्ठी भविष्यति **तर्हि** खलु कार्यविभागः ?

सुन्दरः - अस्तु मित्र ! अद्यैव गोष्ठी भवतु । आगच्छामि तावत् । **यदि** कार्यालयं विलम्बेन गच्छामि **तर्हि** मम अधिकारी तर्जयिष्यति ।

मिलिन्दः - सायं मम गृहम् आगमिष्यति खलु भवान् ?

सुन्दरः - शक्यं **चेत्** सायम् आगमिष्यामि । **नो चेत्** दूरवाणीं करिष्यामि ।

मिलिन्दः - शक्यं **चेत्** इति ।

सुन्दरः - आम् । अद्य गणनापरिशोधकः अस्मत्कार्यालयम् आगतः अस्ति । सः प्रायः चतुर्वादने गमिष्यति । सः गमिष्यति **चेत्** अहं भवतः गृहम् अवश्यम् आगमिष्यामि । **नो चेत्** .....

मिलिन्दः - भोः, कार्यक्रमस्वरूपविषये अद्यैव निर्णेतव्यम् अस्माभिः ।

सुन्दरः - शक्यं **चेत्** सायं मिलाम । **नो चेत्** श्वः प्रातः मिलाम ।

मिलिन्दः - श्वः अरविन्दस्य समयः न भवति **चेत्** ।

सुन्दरः - **तर्हि** अद्य रात्रौ अहम् अरविन्दस्य गृहं गमिष्यामि ।

मिलिन्दः - सः गृहे भविष्यति **चेत्** समीचीनम् । **नो चेत्** . . . ?

सुन्दरः - **नो चेत्** उषसि पुनः गमिष्यामि । चिन्ता मास्तु भवतः ।

विशेषः

* यदि - तर्हि

'यदि समयः अस्ति तर्हि अहम् आगच्छामि' इत्यस्मिन् वाक्ये भागद्वयम् अस्ति -

१. समयः अस्ति । - **कारणवाक्यम्**

२. अहम् आगच्छामि । - **कार्यवाक्यम्**

एवं वाक्ययोः कार्यकारणभावः यदा भवति तदा 'यदि - तर्हि' इत्येतत् उपयुज्यते ।

'यदि' इति यत्र उपयोगः क्रियते तत्र 'तर्हि' इत्यपि उपयोक्तव्यम् एव । केवलस्य 'यदि' इत्यस्य प्रयोगः नास्ति ।

* चेत्

'यदि तर्हि' इति पदद्वयं यस्मिन् अर्थे उपयुज्यते तस्मिन् एव अर्थे 'चेत्' इत्यस्य अपि उपयोगः भवितुम् अर्हति ।

उदा - समयः अस्ति चेत् अहम् आगच्छामि ।

(यदि समयः अस्ति तर्हि अहम् आगच्छामि इत्यर्थः ।)

'यदि - तर्हि' 'चेत्' इत्येतयोः अर्थः समानः इत्यतः 'यदि - तर्हि' इति यत्र प्रयुक्तं तस्मिन् वाक्ये 'चेत्' इति न प्रयोक्तव्यम् ।

उदा - यदि समयः अस्ति चेत् तर्हि अहम् आगच्छामि इत्येतत् वाक्यम् अशुद्धम् । यतः 'चेत्' इति यत्र अस्ति तत्र यदि इत्यपि प्रयुक्तम् ।

अभ्यासः - १३

अधः शब्दद्वयं निर्दिष्टम् अस्ति । पूर्वार्धे प्रथमशब्दम्, उत्तरार्धे द्वितीयशब्दं च प्रयुज्य 'यदि - तर्हि'युक्तानि वाक्यानि लिखत ।

उदा - निद्रा - शयनम्   यदि निद्रा आगच्छति तर्हि भवान् शयनं करोतु ।

१. ज्वरः - औषधम्

.... अस्ति .... भवान् .... ।

२. बुभुक्षा - भोजनम्

.... ।

३. पिपासा - जलम्

.... ।

४. दृष्टिदोषः - उपनेत्रम्

.... ।

५. धनम् - उद्योगः

.... आवश्यकं .... ।

६. शान्तिः - आश्रमः

.... ।

७. क्षीरम् - क्षीरकेन्द्रम्

.... ।

८. कार्यसिद्धिः - परिश्रमः

.... ।

९. चाकलेहः - आपणः

.... ।

१०. तृप्तिः - समाजसेवा

.... ।

अभ्यासः - १४

समीरः शय्यादिवस्त्राणि भाटकार्थं ददाति । भाटकविवरणं तु -

वस्तुनाम	दिनस्य	दिनद्वयस्य	दिनत्रयस्य
शय्या	४.००	७.००	१०.००
वस्त्रकटः	५.००	९.००	१२.००
उपधानम्	२.००	४.००	५.००
आच्छादकम्	१.००	२.००	३.००

उपरितनविवरणस्य आधारेण किं वस्तु कति दिनानि नीतं चेत् कियत् दातव्यम् इति 'यदि - तर्हि'युक्तेन वाक्येन लिखत ।

उदा - यदि शय्या एकं दिनं नीयते तर्हि भाटकं चत्वारि रूप्यकाणि ।

१. .... शय्या दिनद्वयं नीयते .... भाटकं .... ।

२. .... शय्या .... भाटकं .... ।

३. .... वस्त्रकटः .... ।

४. .... वस्त्रकटः .... ।

५. .... वस्त्रकटः .... ।

६. .... उपधानम् .... ।

७. .... उपधानम् .... ।

८. .... उपधानम् .... ।

९. .... आच्छादकम् .... ।

१०. .... आच्छादकम् .... ।

११. .... आच्छादकम् .... ।

अभ्यासः - १४

अधः एकैकेन वाक्येन एकैकः प्रसङ्गः निर्दिष्टः अस्ति । तत्तत्प्रसङ्गे भवन्तः किं कुर्वन्ति इति 'चेत्'युक्तेन वाक्येन लिखन्तु ।

उदा - कार्यालयस्य विरामः भवति । कार्यालयस्य विरामः भवति चेत् अहं गृहं गच्छामि ।

१. गृहे कोऽपि नास्ति ।

.... ।

२. कोषे धनं नास्ति ।

.... ।

३. गृहम् अतिथिः आगच्छति ।

.... ।

४. बालकाः कोलाहलं कुर्वन्ति ।

.... ।

५. नगरयानानि न सञ्चरन्ति ।

.... ।

६. स्यूतः नष्टः भवति ।

.... ।

७. अधिकारी तर्जयति ।

.... ।

८. चोराः आगच्छन्ति ।

.... ।

९. पाके रुचिः न भवति ।

.... ।

१०. रात्रौ निद्रा न आगच्छति ।

.... ।

अभ्यासः १६

अधस्तनेषु वाक्येषु स्थितानि रिक्तस्थानानि 'चेत्, नो-चेत्, यदि-तर्हि' इत्येतेषु केनचित् पदेन पूरयत ।

उदा -	भवान् शीघ्रम् आगच्छतु । .... पिता तर्जयति ।
	भवान् शीघ्रम् आगच्छतु । **नो चेत्** पिता तर्जयति ।

१. भवान् औषधं स्वीकरोतु .... ज्वरः वर्धते ।

२. इच्छा अस्ति ....भोजनं करोतु ।

३. .... अध्यापकः अस्ति .... कक्ष्यायाम् उपविशामि ।

४. .... भवान् मधुरं खादति .... दन्ताः नश्यन्ति ।

५. ...... भवान् असत्यं वदति .... कः भवति विश्वासं करोति ?

६. परश्वः भवतः गृहम् आगमिष्यामि । .... प्रपरश्वः ।

७. सम्यक् पठ । .... उत्तीर्णता कथं प्राप्यते ?

८. सुरेशः आगच्छति .... भवान् माम् आह्वयतु ।

९. ..... दैवम् अनुकूलकरं नास्ति .... कः किं वा कुर्यात् ?

१०. भवती उपविश्य पठतु ।................ उत्थाय वा पठतु ।

११. वृष्टिः आगच्छति .... मयूराः नृत्यन्ति ।

१२. समयः अस्ति .... भवान् आगच्छतु । .... अनुजं प्रेषयतु ।

१३. .... यानं शीघ्रं प्राप्यते .... पञ्चवादने आगच्छामि ।

१४. अये, भवती विना शब्दं पठतु । .... इतः निर्गच्छतु ।

१५. .... देशभक्तिः अस्ति, ... कर्तव्यप्रज्ञा अस्ति, तर्हि भवान् समाजसेवां करोतु ।